

วิสัยทัศน์ ทวารวดี ศรีนครปฐม

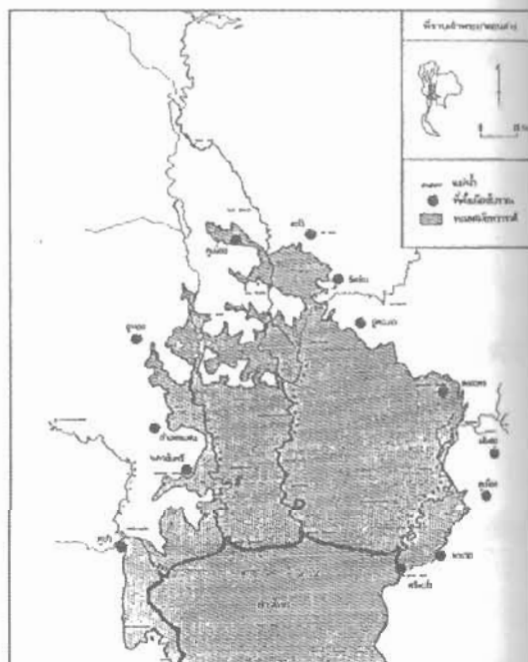
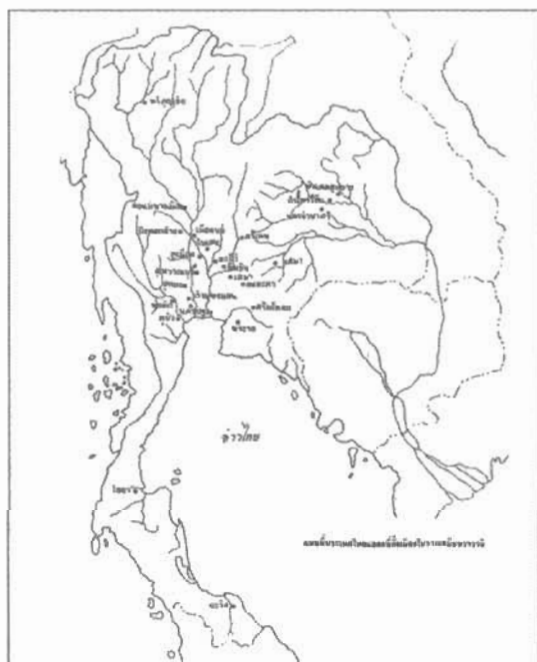
Vision on Dvaravati to Nakhon Pathom Culture

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นกุล ชมภูนิษฐ์

ศูนย์กลางอาณาจักรทวารวดี

ภาคกลางของประเทศไทยในอดีตเมื่อสองพันปี เคยเป็นดินแดนที่ชาวอินเดียเรียกว่า “สุวรรณภูมิ” รุ่งเรืองด้วยการค้าขายและเศรษฐกิจ และเคยเป็น “อาณาจักรทวารวดี” ที่มีชื่อเสียงเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ทุกเมืองในอาณาจักรนี้ตั้งอยู่ในบริเวณรอบอ่าวไทยในอดีต ประชาชนชาวเมืองนับถือพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ต่างสร้างสรรค์แต่สิ่งเคารพบูชาที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาทั้งสิ้น อันได้แก่ สถูปเจดีย์ พระธรรมจักร พระพุทธรูป เมืองดังกล่าวได้แก่ คูบัว อุทอง นครไชยศรี กำแพงแสน สุพรรณภูมิ ละโว้ ดงละคร ศรีมโหสถ เป็นต้น

เมืองนครไชยศรี (นครปฐม) น่าจะเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรทวารวดี และศูนย์กลางการเผยแพร่พุทธศาสนา เพราะมีหลักฐานปรากฏให้เห็นชัดเจนจนถึงปัจจุบัน เช่น สถูปเจดีย์ขนาดมหึมา และเหรียญโลหะจารึกคำว่า “ศรีทวารวดีศวรปุณยะ” จำนวนมาก นอกจากนี้ ยังพบว่าเมืองนครไชยศรีโบราณนี้มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย มีเนื้อที่ภายในและคูน้ำล้อมรอบถึง ๓,๘๐๐ ไร่ หรือ ๗ ตารางกิโลเมตร อาณาจักรทวารวดีนี้มีอายุตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๖ (พ.ศ.๑๑๐๐-๑๖๐๐)

อ่าวไทยสมัยทวารวดี

* ผู้ทรงคุณวุฒิประจำศูนย์วัฒนธรรมฯ มหาวิทยาลัยคริสเตียน

เมืองนครไชยศรีโบราณ

พศ.นุกูล ชมภูนิช

พื้นดินรอบๆพระประโทณเจดีย์ ๓,๘๐๐ ไร่คือที่ตั้งของเมืองนครไชยศรี ซึ่งเป็นเมืองสำคัญของอาณาจักรทวารวดี มีคูน้ำคันดินรอบขอบเขตของเมืองรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามุมมนมีโบราณสถานที่หลงเหลือมาให้เห็นในปัจจุบัน คือ องค์พระประโทณเจดีย์ซึ่งตั้งอยู่กึ่งกลางเมือง และซากของฐานเจดีย์ขนาดใหญ่ที่เรียกว่า จุลประโทณเจดีย์ ซึ่งอยู่ริมรั้วหลังวิทยาลัยเทคนิคนครปฐมในปัจจุบัน นอกจากนั้นยังมีองค์พระปฐมเจดีย์ และเจดีย์ตามวัดใกล้เคียงอีกหลายองค์ ซึ่งอยู่นอกเมืองออกไป

เมืองนครไชยศรี มีกษัตริย์ปกครอง ๕ พระองค์ ได้แก่

๑. พระยาครีสิทธิชัยพรหมณ์เทพ ครองราชย์

พ.ศ.๑๑๓๓-๑๑๘๓

๒. พระยาากกพัตร (กาลพัตริราช) ครองราชย์

พ.ศ.๑๑๘๓-๑๑๙๒

๓. พระยาภาณุนิติศราช ครองราชย์ พ.ศ.

๑๑๙๒-๑๒๒๒

๔. พระยาพาลีธิราช (พาลราช) ครองราชย์

พ.ศ.๑๒๒๒-๑๒๓๔

๕. พระยาพาลีธิบดีชัยครองราชย์พ.ศ.๑๒๓๔-

๑๒๔๔

เจ้าเมืองทุกพระองค์ทรงยึดมั่นในพุทธศาสนาสร้างเจดีย์ขนาดใหญ่จำนวนมาก ทั้งในเมืองและนอกเมือง นับว่าเป็นโบราณสถานและโบราณวัตถุสมัยทวารวดีรุ่นแรกๆ

ภาพถ่ายทางอากาศ เมืองโบราณ นครไชยศรี ที่ตำบลพระประโทณเจดีย์

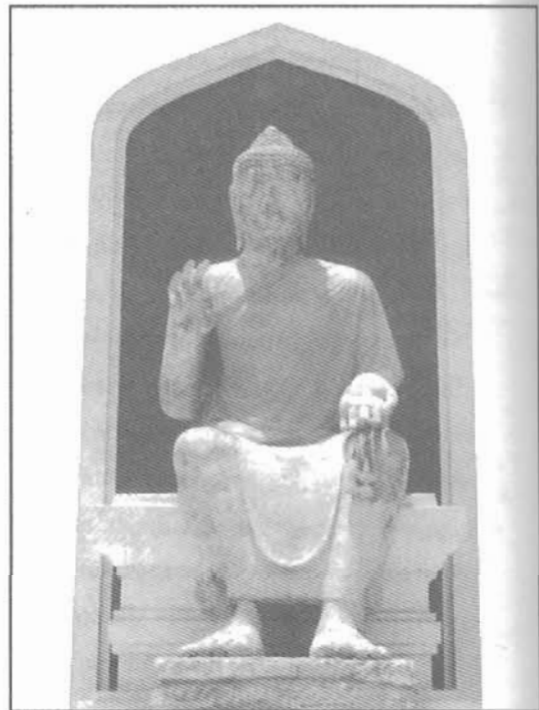
พุทธศาสนาในทวารวดี

ทวารวดี รับผิดชอบธรรมทางพุทธศาสนา มาจากอินเดีย โดยการเผยแพร่ของสมณทูตสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ราว พ.ศ. ๓๐๐ แบบหินยาน เถรวาท ซึ่งเน้นหลักการและคำสอนของพระพุทธเจ้าเท่านั้น มุ่งปฏิบัติให้พ้นทุกข์โดยแก้ไขที่ใจด้วยตนเอง ไม่พึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อนี้รุ่งเรืองในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๓-๑๒

จากนั้น อารยธรรมของอาณาจักรเจนละของเขมรซึ่งมีความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ และฮินดูจึงเข้ามามีบทบาทต่อพุทธศาสนา ทำให้เกิดการผสมผสานความเชื่อระหว่างพระพุทธเจ้ากับพระพรหม พระศิวะ พระนารายณ์ จึงมีปราสาทหิน เทวรูป ศิวลึงค์ ปรากฏขึ้นแล้วคลี่คลายมาเป็นเจดีย์ยอดปรางค์ พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร และอภินิหารของพระพุทธรูปในลักษณะต่างๆ ด้วยฝีมือการปั้น แกะสลักหล่อโลหะ ตามแบบศิลปะสมัยศรีวิชัย

ด้วยเหตุนี้ เมื่อขุดสำรวจเจอแล้วจึงพบว่าเจดีย์สำคัญๆ ของเมืองนครไชยศรี มีการบูรณะให้เปลี่ยนรูปแบบไปตามความเชื่อของลัทธิถึง ๓ ครั้ง ๓ คราว ไม่ว่าจะเป็นองค์พระปฐมเจดีย์ พระประโทนเจดีย์ อานันทเจดีย์ ที่วัดทุ่งพระเมรุ ก็ตาม มีการพอกปูนทับของเดิม และสร้างครอบของเดิมทั้งสิ้น เหตุการณ์ดังกล่าว นี้อยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๗ หลังจากนั้นอาณาจักรเจนละของเขมรก็สิ้นสุดลง

ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖ อิทธิพลพุทธศาสนาจากลังกาวงศ์ เริ่มเข้ามามีบทบาทในแหลมทองของไทยอีกระลอกหนึ่ง ทำให้ความเชื่อในพุทธศาสนาแบบหินยานเถรวาทหวนกลับมาดังเดิม ประวัติศาสตร์ชาติไทยจึงเริ่มปรากฏขึ้น โดยรับพระพุทธศาสนาแบบหินยานเป็นหลัก ก่อให้เกิดเป็นศิลปะเขียงแสน ศิลปะสุโขทัย และศิลปะแบบอยุธยาขึ้นมา ทำให้เกิดพระพุทธรูปและสถูปเจดีย์ที่เป็นแบบลังกา และแบบไทยโดยแท้ เช่น พระพุทธลีลึงค์ พระพุทธชินราช พระมงคลบพิตร พระธาตุอภัยภูเบศร์ พระธาตุสุโขทัย พระธาตุสุโขทัย เจดีย์ศรีสุริโยทัย และส่งผลให้องค์พระปฐมเจดีย์ปัจจุบัน เป็นเจดีย์แบบลังกากลมในที่สุดด้วย

พระพุทธรูปศิลาขาว จากวัดทุ่งพระเมรุ
สูง 375 เซนติเมตร

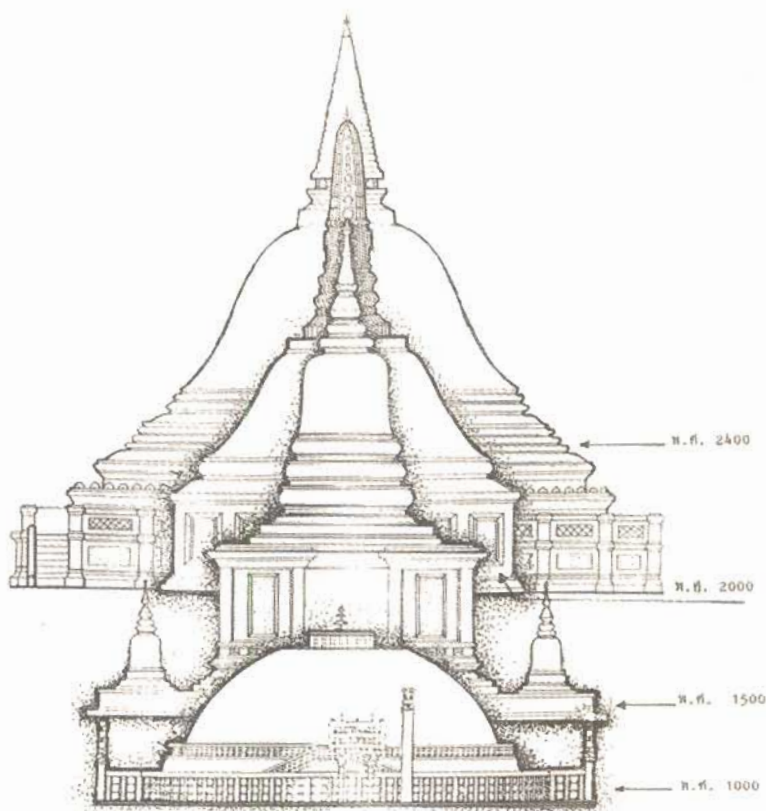
เมืองนครไชยศรีล่มสลาย พระมหากษัตริย์ไทยกอบกู้

ราว พ.ศ. ๑๖๐๐ อารยธรรมของเมืองนครไชยศรีสมัยทวารวดีล่มลง ด้วยเหตุทางศาสนา และการเมืองจากประเทศเพื่อนบ้าน โบราณสถานถูกทิ้งร้างไปนับร้อยปี ทำให้คนรุ่นใหม่ทำลายโบราณสถานไปมากไม่ว่าจะเป็น การขุดค้นหาของมีค่า โบราณวัตถุ โดยขโมยและการนำแผ่นอิฐจากเจดีย์ไปทำถนนรถไฟก็ตาม พระเจดีย์ขนาดใหญ่ซึ่งหลุดรอดจากมือขโมยก็ยังพอมีเหลืออยู่บ้าง

ราว พ.ศ. ๒๓๙๘ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพิจารณาเห็นว่าเจดีย์ใหญ่ของเมืองนครไชยศรีซึ่งอยู่ในปารกนั้น เป็นมหาเจดีย์ที่มีพระบรมสารีริกธาตุบรรจุไว้ ครั้นการเผยแพร่

พุทธศาสนาของสมณทูตจากอินเดีย สมควรได้รับการบูรณะให้ใหญ่โตและถาวร เพื่อเป็นการกอบกู้อนุสรณ์แห่งพระพุทธศาสนาสืบไป จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้ทำการบูรณะโดยการสร้างเจดีย์ทรงลังกา กลมครอบพระเจดีย์ยอดปราสาทองค์เดิมไว้ แล้วให้ชื่อว่า "พระปฐมเจดีย์"

จากนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำการบูรณะตกแต่งองค์พระเจดีย์ และบริเวณใกล้เคียงให้มีความสวยงาม และสมบูรณ์ดังที่เห็นในปัจจุบันนี้

วิวัฒนาการขององค์พระปฐมเจดีย์ ตั้งแต่ พ.ศ. 1000-ปัจจุบัน

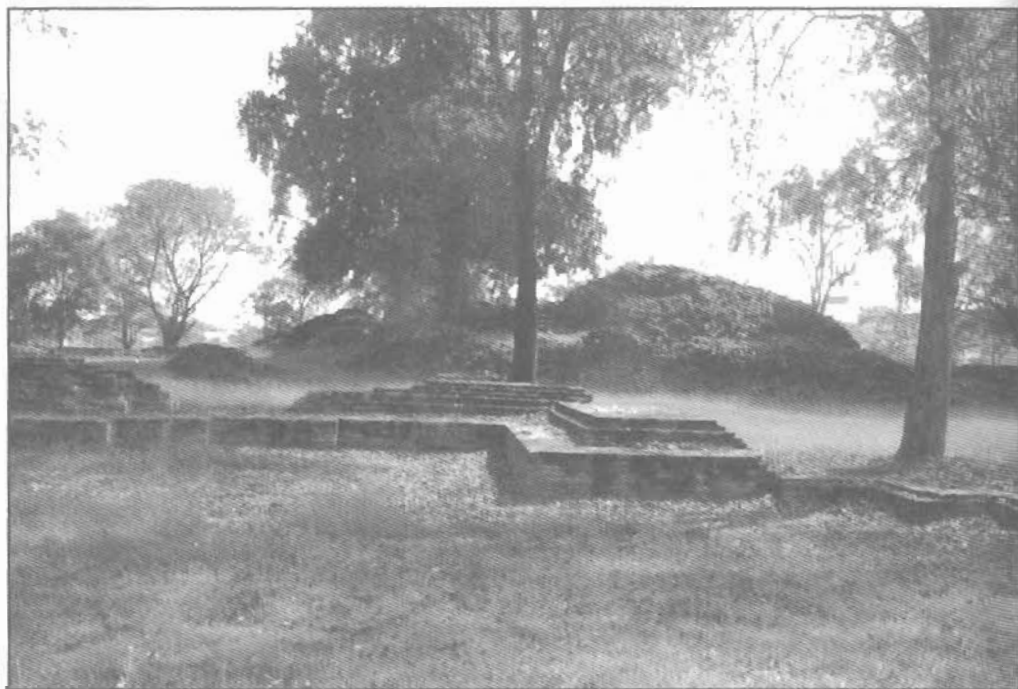
เจดีย์สวย แห่งเมืองนครไชยศรี

เจ้าเมืองนครไชยศรี ได้สร้างและบูรณะเจดีย์ไว้นอกพระราชวังหลายองค์ เช่น พระปฐมเจดีย์ เจดีย์ที่วัดพระงาม เจดีย์ที่วัดธรรมศาลา เจดีย์ที่เนินพระตำบลดอนยามหอม เป็นต้น แต่มีเจดีย์องค์หนึ่งที่สร้างไว้เป็นอนุสรณ์ และอุทิศถวายเป็นพุทธบูชา คือ “อานันทเจดีย์ที่ทุ่งพระเมรุ” ชาวบ้านเรียกเจดีย์วัดพระเมรุ ความจริงน่าจะเป็นสถานที่ออกพระเมรุศพเจ้าเมืองนครไชยศรี เจดีย์องค์นี้มีลักษณะแปลกกว่าองค์อื่นๆ เพราะเป็นเจดีย์ที่ตั้งอยู่บนวิหารเป็นคูหายื่นออกไปทั้งสี่ทิศ มีซุ้มเรือนแก้วเป็นประตูทางเข้าสี่ทิศประดิษฐานพระพุทธรูป

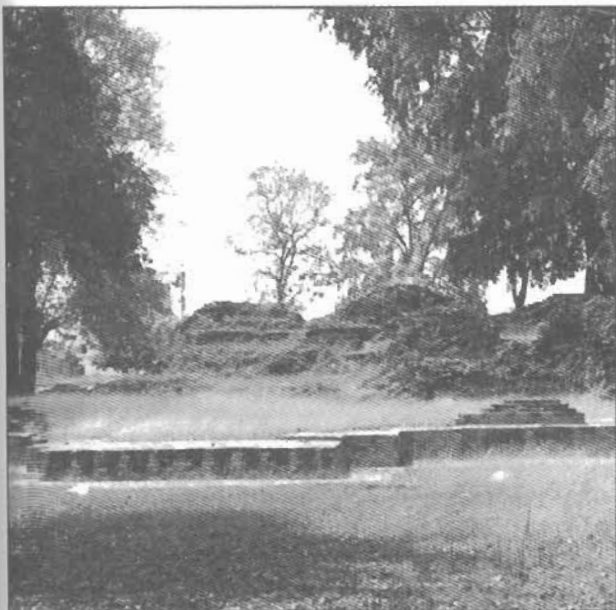
หินแกะสลักขนาดใหญ่ทิศละ 1 องค์ ผนังรอบๆ ตกแต่งด้วยลวดลาย และยอดเจดีย์ขนาดเล็กล้อมรอบพระเจดีย์ประธานหลายองค์ ตามลักษณะศิลปะแบบศรีวิชัย

ภาพนี้เป็นภาพจินตนาการซึ่งได้ข้อมูลจากการศึกษาทางโบราณคดีของฝรั่งเศส โดยเปรียบเทียบกับอานันทเจดีย์ที่พุกาม ประเทศพม่า

อีกองค์หนึ่งคือ “จุลประโทนเจดีย์” ชุดแต่งเมื่อ พ.ศ.๒๔๔๑ และ พ.ศ.๒๕๑๑ โดยนักโบราณคดีชาวฝรั่งเศสและไทย ปัจจุบันมีผู้ศึกษาแล้วจินตนาการเป็นภาพเขียนขึ้นมาให้เห็นดังภาพ

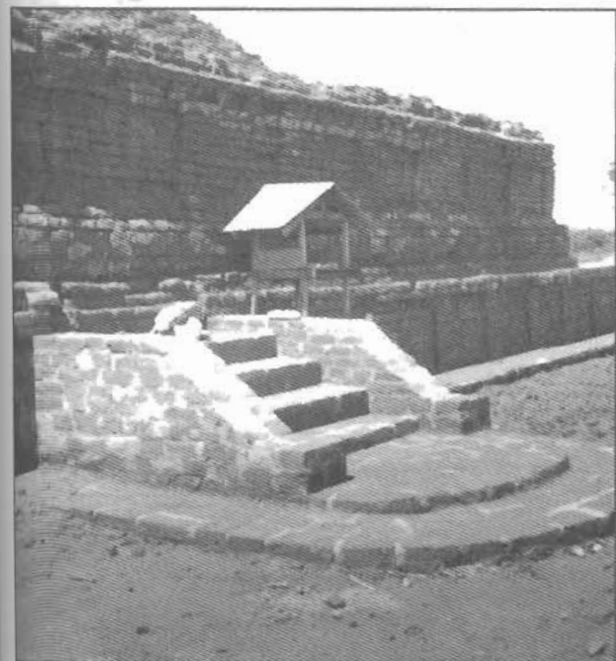
อานันทเจดีย์ ที่วัดทุ่งพระเมรุ

ซากอาเนนทเจดีย์ที่ทุ่งพระเมรุปัจจุบัน

อาเนนทเจดีย์ ที่วัดทุ่งพระเมรุ
จินตนาการแบบ โดย ศศ.นุกูล ชมภูนิช (2545)

ซากจุลประโทณเจดีย์ เมื่อ พ.ศ.2482

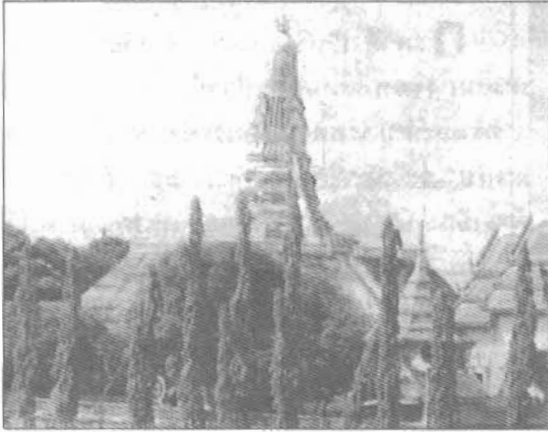
จุลประโทณเจดีย์ ก่อนที่จะมีการเสริมฐาน
จินตนาการแบบ โดย ศศ.นุกูล ชมภูนิช (2545)

ประจักษ์พยานอันยิ่งใหญ่แห่งทวารวดี

จังหวัดนครปฐม ตั้งอยู่บนเมืองโบราณที่เคยรุ่งเรือง ด้านพระพุทธศาสนา ซึ่งในอดีตชาวเมืองรักษา ศิล วัฒนธรรม และสร้างสรรค์แต่ถาวรวัตถุทางพุทธศาสนามาเป็นเนืองนิจ เมื่อเวลาผ่านมาถึงสองพันปีแล้ว สิ่งที่หลงเหลือจึงมีน้อย และเหลือแค่

โบราณสถานขนาดใหญ่ และวัสดุคงทนซึ่งนับวันจะเสื่อมสลายลงในที่สุด

จึงควรวางแผนรักษาไว้เป็นมรดกอันล้ำค่า อาจเป็นประโยชน์ภายหน้าได้ต่อไป

พระประโทณเจติย

ธารมจักรหิน

หน้าคนสมัยทวารวดี

ส่วนองค์ระฆังของสุกูป

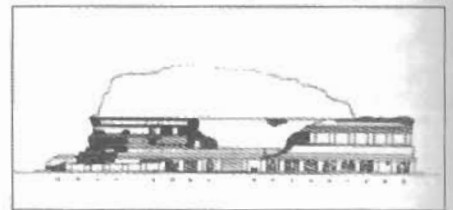

จารึกภาษามอญ

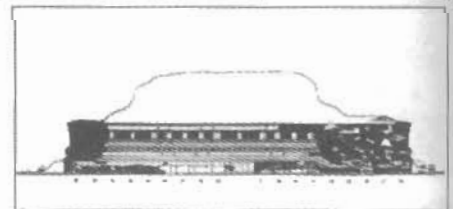

เหรียญเงินจารึกด้วยอักษรปัลลวะ

ด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ (Southwest Face)

ด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ (Northwest Face)

จุลประโทณเจติย

วารสารมหาวิทยาลัยคริสเตียน

ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม) ๒๕๕๕

เส้นทางเสด็จพระราชดำเนินมาบูรณะพระปฐมเจดีย์

สมัยรัชกาลที่ ๓ เสด็จพระราชดำเนินออกสำรวจแหล่งโบราณคดีที่เมืองนครไชยศรี

- เสด็จพระราชดำเนิน โดยทางเรือจากพระราชวังเข้าคลองบางกอกน้อย แล้วไปตามคลองโยง ออกแม่น้ำนครชัยศรีที่ใกล้วัดลานตากฟ้า ล่องลงมาตามแม่น้ำ แล้วเข้าคลองบางแก้วถึงท่าดำเนิน ทรงช้างไปยังวัดธรรมศาลา ผ่านเมืองนครไชยศรี ถึงพระปฐมเจดีย์ บางครั้งเสด็จพระราชดำเนินโดยทางเรือตามคลองบางแก้วตลอดสายถึงพระปฐมเจดีย์ ดังเช่น นิราศพระประธมของสุนทรภู่

สมัยรัชกาลที่ ๔ ระยะแรกๆ เสด็จพระราชดำเนินทางบก

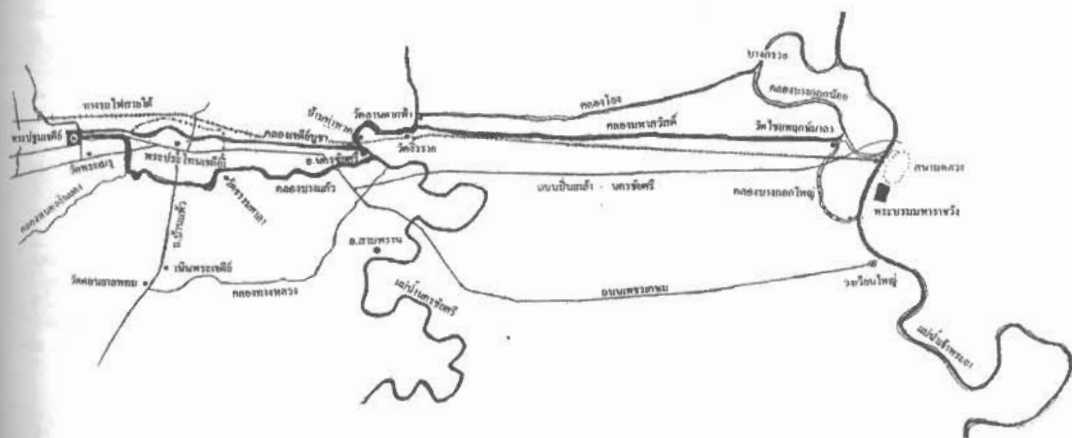
- ทรงประทับช้างจากวัดไชยพฤกษ์มาลาตถึงชั้น ตรงมาที่บ้านจิวราย ประทับแรมที่บ้านท่าเกวียนโรงปั้นหวด ข้ามแม่น้ำ

นครชัยศรี แล้วประทับช้างต่อไปยังพระปฐมเจดีย์

- ภายหลังโปรดเกล้าฯ ให้ชุดคลองมหาสวัสดิ์จากตลิ่งชันถึงบ้านจิวรายและชุดคลองเจดีย์บูชาจากบ้านเขมรถึงพระปฐมเจดีย์ ซึ่งเป็นเส้นทางที่มีแม่น้ำคั่นกลาง แต่เป็นทางตรง เสร็จแล้วจึงโปรดเสด็จพระราชดำเนินทางชลมารคเส้นทางนี้โดยตลอด

สมัยรัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างทางรถไฟสายใต้ ย่านจังหวัดนครปฐม ด้านทิศเหนือขององค์พระปฐมเจดีย์ การเสด็จพระราชดำเนินทางน้ำจึงเลิกใช้ตั้งแต่นั้นมา

สมัยรัฐบาลยุคประชาธิปไตย มีการสร้างถนนเพชรเกษมจากวงเวียนใหญ่พุ่งผ่านกลางเมืองนครไชยศรีโบราณ ไปยังองค์พระปฐมเจดีย์และทางเลี่ยงเมืองออกไปยังราชบุรี ทำให้แหล่งประวัติศาสตร์วัดพระเมรุถูกทำลายไปมากอย่างน่าเสียดาย

สมัย 1.3 ใช้คลองบางกอกน้อย คลองโยง คลองบางแก้ว คลองห้วยจรเข้

สมัย 1.4 แผนที่ 1 ใช้คลองบางกอกน้อย ทรงช้างที่วัดไชยพฤกษ์มาลา ข้ามแม่น้ำที่บ้านท่าเกวียน แล้วทรงช้างไปถึงองค์พระปฐมเจดีย์

แผนที่ 2 ใช้ขบวนเรือตลอดเส้นทาง ตั้งแต่วังหลวง เข้าคลองบางกอกน้อย คลองมหาสวัสดิ์ ออกแม่น้ำนครชัยศรีที่ข้างวัดจิวราย เข้าคลองเจดีย์บูชา ถึงองค์พระปฐมเจดีย์

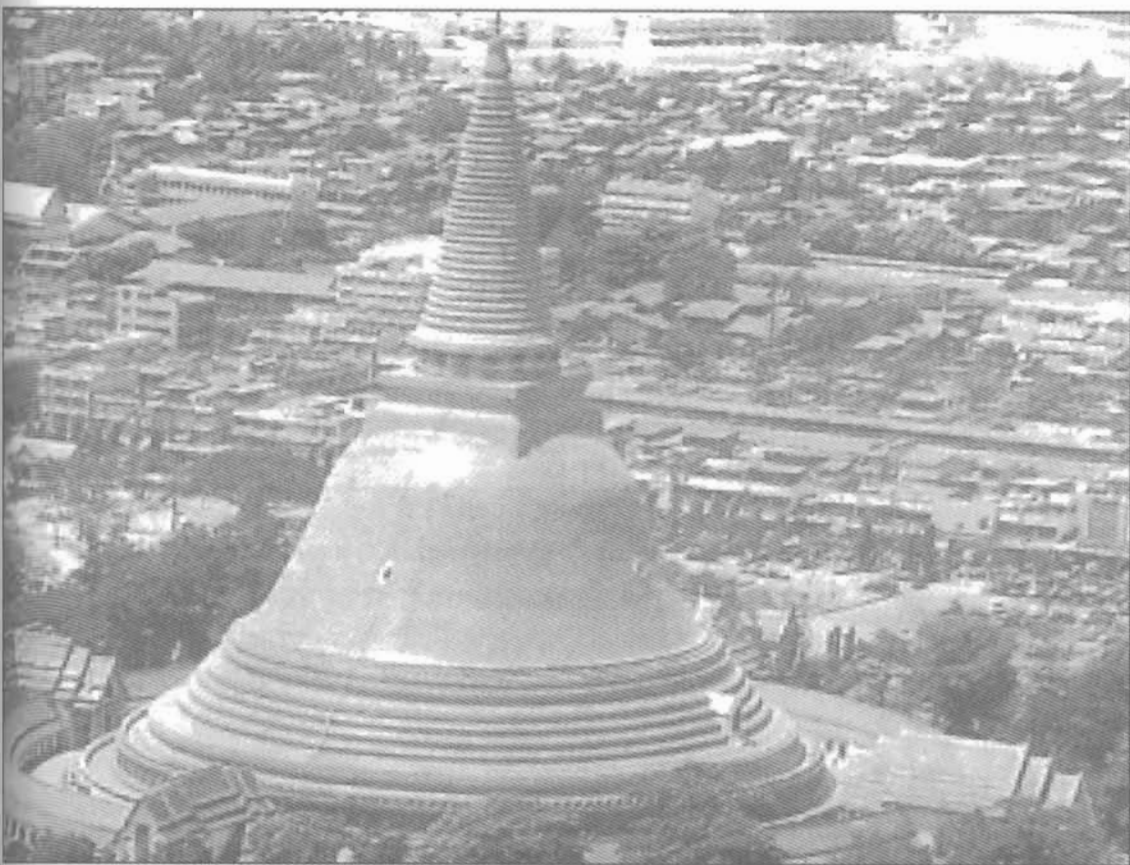
สมัย 1.5 ใช้เส้นทางรถไฟสายใต้ ตั้งแต่สถานีบางกอกน้อยถึงสถานีรถไฟจังหวัดนครปฐม

แผนที่เส้นทางเสด็จพระราชดำเนินมาบูรณะพระปฐมเจดีย์ สมัยรัชกาลที่ 3-4-5

คืนชีวาให้กับทวารวดียุคใหม่

ถ้ำนครปฐมอยากเชิดชูทวารวดีให้กลับมา มีบทบาทกับการท่องเที่ยว ก็ยังไม่สายเกินไปที่จะทำได้ คือ ทำการก่อสร้าง เจดีย์สำคัญๆ รอบเมือง นครปฐม ขึ้นมาใหม่ให้เท่าของจริง แต่อยู่ในที่ตั้งใกล้เคียงกับของเดิม โดยไม่ทำลายหลักฐานเดิม ด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ ซึ่งนักวิชาการทางด้านโบราณคดีสามารถหาข้อมูลดั้งเดิมได้ไม่ยากนัก

เพราะตามประวัติศาสตร์ระบุว่าความงดงามของ เจดีย์สมัยทวารวดีที่นครปฐมนี้เป็นหนึ่งกว่าแห่งใดๆ ทำไมไม่ลองดูแบบเจดีย์งามจากวัดทุ่งพระเมรุและ จุลประโทนเป็นต้นแบบของเจดีย์ที่วัดธรรมศาลา วัดพระงามและเนินพระเจดีย์ที่ดอนยายหอม แต่ทั้งนี้เป็นภาพจินตนาการเท่านั้น

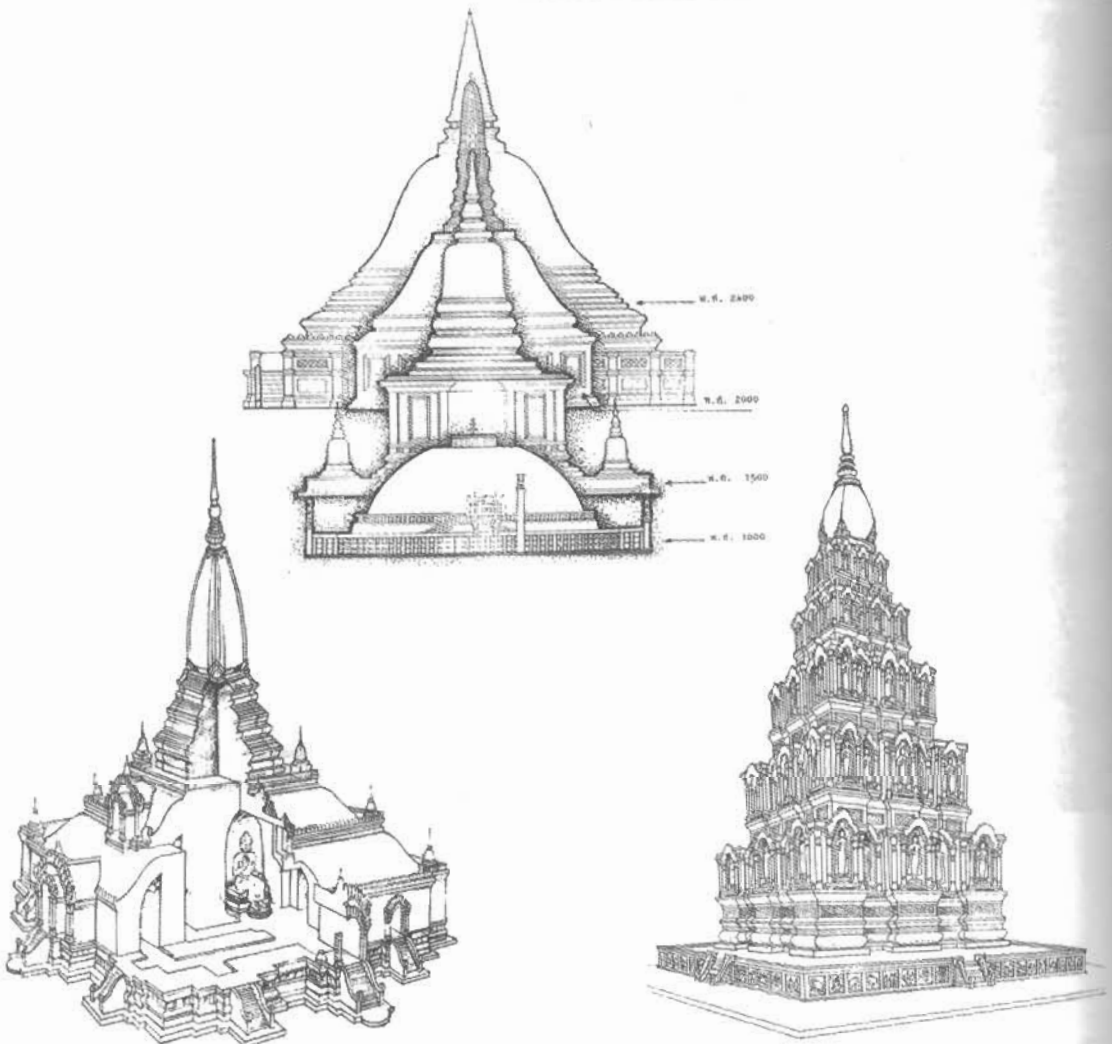

องค์พระปฐมเจดีย์ เป็นเจดีย์ของเมืองโบราณ ชื่อ นครไชยศรี ห่างจากเมือง 2 กม.

นครปฐมควรพัฒนาให้เป็นเมืองทวารวดีสมัยใหม่

ทำอะไร

- แบบอาคารต้องสืบสานลักษณะทวารวดี
- ทวารวดี รุ่งเรืองด้วยศาสนาและศิลปกรรม จึงจำเป็นต้องฝึกใจให้คนนครปฐม มีศีล มีธรรม
- กำจัดแหล่งเร่ร่อนยอบายมุขให้หมดไป
- วัดควรนำเงินทำบุญไปจ้างนักผลิตสื่อ สอนธรรมะในรูปแบบต่างๆ เช่น ละคร เกมส์ เวทีวาที รายการทางโทรทัศน์ ฯลฯ
- เพื่อสอนธรรมให้สมสมัย อย่ามัวแต่รับ สังฆทานและเทศน์ ตักบาตรทำบุญเท่านั้น
- ผู้รักษากฎหมายต้องเที่ยงตรง
- ฝึกให้ทุกคนรู้คุณค่าของคำว่า เศรษฐกิจพอเพียง
- อนุญาตให้มีศูนย์การค้าเพิ่ม
- มหาวิทยาลัยทุกแห่งต้องช่วยสังคมมากกว่านี้

วารสารมหาวิทยาลัยคริสเตียน

ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม) ๒๕๕๕